

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ
ПРАЦЬ**

**ДОШКІЛЬНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Національна академія педагогічних наук України
Відділення загальної педагогіки та філософії освіти
Відділення психології, вікової фізіології та дефектології

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ СЕМІНАР

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Київ – 2020

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ
ВІДДІЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ, ВІКОВОЇ ФІЗІОЛОГІЇ ТА ДЕФЕКТОЛОГІЇ**

**ДОШКІЛЬНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Збірник наукових праць

Київ – 2020

УДК 373.2.091 (477)
ББК 74.10
Д55

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України
(протокол № 4 від 26 березня 2020 року)*

Рецензенти:

- Бєленька Г.В.* – доктор педагогічних наук, професор
Бондар В.І. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член
(академік) НАПН України
Шоробура І.М. – доктор педагогічних наук, професор

Д55 Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи: збірник наукових праць / Хмельницький : ФОП Мельник А.А., 2020р., 496с.

ISBN 978-617-7600-33-5

Збірник наукових праць підготовлено за результатами методологічного семінару НАПН України, який відбувся 9 квітня 2020 р. У збірнику розміщено праці українських учених у галузі педагогіки та психології, які досліджують процеси та тенденції розвитку дошкільної освіти в контексті ідей Нової української школи.

Адресовано керівникам закладів дошкільної освіти, студентам та викладачам закладів вищої освіти, магістрантам, аспірантам, слухачам закладів післядипломної освіти, науковцям; усім, хто цікавиться проблемами сучасної дошкільної освіти.

Статті подано в авторській редакції (збережено стилістику, орфографію та мову). Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела тощо.

**УДК 373.2.091 (477)
ББК 74.10**

ISBN 978-617-7600-33-5

вступительная статья Н. Н. Акулиной. Санкт-Петербург: Евразия, 1999. 478 с.

8. Сорочинська В. Є. *Організація роботи соціального педагога: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.* Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Київ: Кондор, 2010. 208 с.

9. Сухомлинский В. А. *Избранные педагогические сочинения: в 3 т.* Москва, 1983. Т. 3.

10. Фельдштейн Д. И. *Приоритетные направления психолого-педагогических исследований в условиях значимых изменений ребёнка в ситуации его развития.* Москва - Воронеж, 2010. 512 с.

11. Erikson E. *Childhood and Society.* N.V., 1967. 631 p.

Дичківська Ілона Миколаївна, м. Рівне

ORCID 0000-0002-9353-5666

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ В ІННОВАЦІЙНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Статтю присвячено розгляду закономірностей і принципів становлення особистості майбутнього вихователя, здатного до саморозвитку, в інноваційному освітньому просторі.

Ключові слова: *особистісно-професійне становлення, інноваційний освітній простір, педагогічна інновація, інноваційна діяльність вихователя.*

The article is devoted to the consideration of the regularities and principles of becoming a person of future educator in innovative educational space.

Key words: *personal and professional formation, innovative educational space, educational innovation, innovative activity of pre-school teacher.*

Постановка проблеми. Складність і неоднозначність процесів, що відбуваються у суспільстві, їх різноманітна спрямованість з особливою гостротою ставлять перед кожною людиною проблему вибору і самовизначення в особистісних цінностях, культурі, місця у суспільному житті і професії. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. наголошується, що головною запорукою успішного виконання місії освіти стає якість підготовки педагога, його здатність до саморозвитку і самореалізації у професійній сфері, продуктивної творчої діяльності в контексті надбань вітчизняної і світової культур. Професійна діяльність вихователя закладу дошкільної освіти серед інших педагогічних професій посідає особливе місце й визначається не тільки обсягом актуальних освітньо-виховних завдань, але й значущістю періоду дошкільного дитинства для всього подальшого розвитку і становлення особистості, її цінностей і світогляду.

Утвердження самоцінності людини як гуманістичного орієнтиру розвитку суспільства актуалізувало питання про гуманістичну суть професії вихователя, а, відтак, і глибину її втілення в його педагогічній інноваційній діяльності. Сучасний вихователь – це професіонал, зріла особистість, яка здатна до саморегуляції і має в якості головної цінності особистість дитини, а тому і взаємодіє з нею на рівні людської гідності – власної і дитячої, не пригнічуючи, а підтримуючи і надихаючи. Взаємодія вихователя з дитиною здійснюється не на основі педагогічного розрахунку, а на усвідомленому прагненні знайти шлях до її серця (Г. Балл, І. Бех, А. Бойко, О. Газман, І. Зязюн, Н. Крилова, А. Мудрик, Т. Поніманська, О. Савченко). Допмагаючи іншим, педагог повинен зростати сам.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема становлення особистості педагога, розвиток його окремих якостей завжди привертала достатню увагу, зокрема такі її аспекти, як-от: засоби виховання особистості педагога (В. Бондаренко, І. Зязюн, В. Козленко, Г. Костюк, Н. Кузьміна, В. Моляко, Л. Савєнкова, С. Сисоева, Т. Сущенко та ін.); роль творчості у педагогічній професії (О. Акімова, Р. Вайнола, Н. Гузій, В. Загвязинський, Е. Карпова, В. Лісовська, О. Листопад, Н. Маковецька, О. Шестоपालюк та ін.); роль самовиховання в удосконаленні особистості (С. Єлканов, Г. Коджаспірова, А. Мудрик, Л. Рувинський, В. Семиченко та ін.); проблеми особистісного вдосконалення й саморозвитку особистості (К. Левитан, С. Гончаренко, Л. Рибалко, Е. Ященко та ін.); питання професійної самоактуалізації особистості педагога (В. Алфімов, О. Андрієнко, О. Глузман, Н. Гузій, І. Ісаєв, Н. Кузьміна, Л. Лук'янова, Л. Мітіна, І. Подласий, С. Сисоева, В. Стрельников, Л. Хомич, Н. Чурсіна та ін.); створення культурно-освітнього простору для покращення особистісних і професійних якостей (О. Анохін, Ю. Бродський, Г. Васянович, А. Вихрущ, О. Олексюк, Т. Пантюк, О. Смоліна, Г. Філіпчук, С. Цимбрило, М. Чурсін та ін.). Водночас вивчення стану проблеми становлення особистості майбутнього вихователя у педагогіці свідчить про недостатню її розробленість як самостійної галузі дослідження.

Метою нашої статті є висвітлення закономірностей і принципів становлення особистості майбутнього вихователя в інноваційному освітньому просторі.

Основний виклад матеріалу. Нині для української педагогічної науки і практики актуалізується питання про те, які реальні феноменологічні характеристики мають бути притаманні сучасному педагогу. Ми погоджуємося з думкою дослідників про те, що для сучасного вихователя необхідним є: вищий рівень самосвідомості – усвідомлення себе як унікальної особистості, чия самобутність і неповторність є головною виховною цінністю; людська гідність; здатність бути вільною людиною; нове самоставлення – ставлення до себе як до цілісності, здатної до саморозвитку, яка будує власне самоставлення задля підвищення своєї соціальної продуктивності і повноти особистісного самоздійснення. Сучасний вихователь має володіти і такою якістю, як педагогічна культура, яку ми розуміємо як комплексне багаторівневе явище, що включає й особистісні якості (характер, інтелект, загальна ерудиція), і професійні здібності, і творчий потенціал в комплексі.

Саме такий тип вихователя потрібен сучасній дошкільній освіті для розв'язання всіх поставлених перед нею завдань, але, як показує практичний досвід, – це швидше за все тенденція, а не масова реальність. Разом з тим, у самій дошкільній освіті, професійній діяльності є джерела і стимули особистісно-професійного саморозвитку вихователя. Одним із них виступає інноваційна діяльність.

Інноваційна діяльність веде до пошуку адекватних освітніх засобів, необхідних для адаптації людини до нової соціальної ситуації, розвитку життєвих сил і здібностей у змінному динамічному світі. Якщо раніше суспільство і система освіти могли задовольнятися нововведеннями, носіями яких були поодинокі ентузіасти, то нині новації вимагають організованого, наукового і планомірного, масового і суспільного до них відношення. Нині наука стає рушійною силою педагогічної практики. Створення нового у педагогіці має свої особливості, пов'язані з неповторністю особистості

вихователя, можливостями вихованців, умовами розвитку дошкільного навчального закладу тощо. Зазначимо, що повністю нового, раніше невідомого, у педагогіці практично не може бути, хоча б тому, що сама наука має прикладний характер і спирається на знання й досвід з інших галузей людської діяльності. Найчастіше мова може йти про відносну або часткову новизну пропонованих ідей. Підтвердженням можуть слугувати провідні ідеї зарубіжної і вітчизняної гуманістичної педагогіки минулого століття: ідея гуманного виховання й освіти (Ш. Амонашвілі, А. Макаренко, В. Сухомлинський); ідея вільного виховання (К. Ветцель, М. Монтессорі); ідея ненасилля в педагогіці (Я. Корчак, О. Нейл, Л. Толстой), ідея підтримки активності дитини (Л. Виготський, О. Запорожець) тощо.

Основоположним для нашого дослідження є визначення, яке дає П. Щедровицький: інновація – це механізм відтворення інноваційності та розвитку; це мислєдіяльнісна форма, що забезпечує розвиток, а не трансфер з однієї галузі в іншу (з одного навчального закладу в інший) тих ти інших елементів, блоків, структур чи змістів. При цьому інновація передбачає реальне перетворення організаційної структури самої діяльності. Розглядаючи складові мислєдіяльнісної форми педагогічної інновації, учений вказує на три її компоненти:

- 1) установку на розгортання змістовної організації педагогічної мислєдіяльності і навчального процесу (освітньої практики);
- 2) наявність дослідницького компонента;
- 3) наявність управлінського (і особливо організаційно-проектувального) компонента, що забезпечує розвиток педагогічної практики [8, с. 65].

Вважаємо, що означена ідея може виступити основою організації спільної діяльності керівництва дошкільного навчального закладу з вихователями, у процесі якої буде відбуватися «взрощування» фахівця інноваційного спрямування.

Важливою також є ідея про те, що педагогічна інновація не транслюється і не передається, але вона лишає свій відбиток у культурі, і її можна

реконструювати. Це буде реконструкція, інтерпретація і творчість того, хто здійснює інноваційну діяльність. При цьому буде відбуватися на основі досвіду і рефлексії «взрощування» особистості самого педагога.

Для розвитку педагогічних інновацій у дошкільному закладі необхідне певне мотиваційне середовище, що підкріплює орієнтовану на інноваційну діяльність і саморозвиток поведінку. З точки зору системного підходу, середовище є все зовнішнє стосовно даної системи, але лише таке зовнішнє, з яким вона пов'язана мережею комунікацій. Насамперед, середовище є простір. Простір є формою буття і як форма буття орієнтує нас на взаємодію як всередині простору, якщо воно обмежене, так і поза ним. Простір, по суті, задає зовнішній масштаб, вихідну орієнтацію та обумовлює більш конкретний просторовий рух. Ми розглядаємо інноваційний освітній простір, в якому відбувається процес професійного саморозвитку вихователя, як такий, в якому спостерігається реальне перетворення педагогічної діяльності, здійснюється вибір шляху індивідуального руху вихователя і відбувається творча самореалізація його особистості [3, с. 331]. В інноваційному освітньому просторі дошкільного закладу зароджується інноваційна діяльність вихователя, що відображає його творчий потенціал, вихід за межі нормативної діяльності.

Педагогічна діяльність є «людиновідповідною» (Н. Крилова) і повинна бути діяльністю творчою, різноманітною, нестандартною, тобто такою, яка реалізує в кожній конкретній ситуації власний креативний потенціал і створює власні технології. Вона повинна нести в собі інноваційний потенціал, завдяки якому вихователь здійснює духовно-практичну діяльність по перетворенню навколишньої педагогічної дійсності і вихід за межі нормативної діяльності. Інноваційний потенціал педагога – це сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, що виражає готовність удосконалювати педагогічну діяльність і наявність внутрішніх засобів і методів, які забезпечують цю діяльність [2, с. 25]. Завдяки наявності інноваційного потенціалу педагог набуває можливості шукати власні нетрадиційні способи розв'язання проблем, що виникають, сприймати і творчо втілювати вже існуючі

нестандартні підходи в освіті, досягати вершин професійного саморозвитку.

Інноваційний (творчий) потенціал педагога слугує основою його професійного саморозвитку, а їх взаємозалежність є однією із закономірностей становлення особистості майбутнього вихователя, здатного до саморозвитку, в інноваційному освітньому просторі. Чим вище особистісний потенціал майбутнього вихователя, його здатність бути суб'єктом інноваційної діяльності, тим ефективніше процес особистісно-професійного саморозвитку педагога. В основі цієї закономірності лежить принцип значущості особистісного потенціалу майбутнього вихователя при включенні його в інноваційний освітній простір дошкільного навчального закладу.

Вихователь, який прагне бути суб'єктом професійної діяльності, вносить постійні зміни у навколишню його педагогічну дійсність. Ці зміни є результатом інноваційної діяльності. Ми вважаємо: чим більш творчі результати професійної діяльності вихователя як інноваційної, тим впевненіше він просувається до професійної зрілості. Основою даної закономірності є принцип творчого творення у процесі інноваційної діяльності.

Важливо, щоб у процесі творення ідеї чи образу інноваційної практики, реконструюючи ту чи іншу педагогічну ідею, майбутній вихователь міг рефлексувати всі зміни педагогічної діяльності, оскільки в інноваційній педагогічній практиці рефлексія є необхідною умовою для здійснення саморозвитку.

У сучасних дослідженнях науковці зосереджують увагу на вивченні особливостей педагогічної рефлексії, визначаючи її важливість для професійної діяльності. Так, М. Марусинець пояснює педагогічну рефлексію як інтегративну рису особистості, що відображається в рефлексивній поведінці на основі рефлексивних знань, ставлення до рефлексивних умінь та рефлексивної діяльності. Науковець зауважує, що пошук педагогом нового сенсу власної діяльності через осмислення своєї позиції в проблемно-конфліктній ситуації впливає на розвиток професійної рефлексії [5]. Поділяючи таку думку, підкреслимо, що зміна ціннісної системи педагогічної діяльності внаслідок

конфліктних ситуацій може стати рушійною силою створення інновацій, які вихователь розглядає і як продукт досягнення конкретної педагогічної мети, і як спосіб професійної самореалізації. Зазначена позиція суголосна з думкою А. Бізяєвої щодо тлумачення педагогічної рефлексії як здатності педагога до аналізу, осмислення й конструювання ціннісної основи власної діяльності, ґрунтованої на відображенні себе як суб'єкта цієї діяльності, особистості й індивідуальності в системі суспільних відносин, що виявляється у сформованості компонентів: соціального (аналіз підстав власних соціальних взаємодій з учнями), предметно-змістовного (аналіз своєї професійної діяльності в навчанні учнів), власне рефлексивного (аналіз власного професійного саморозвитку) [1].

Отже, рефлексія в педагогічній діяльності – це процес усвідомлення та осмислення педагогічних проблем, їх аналізу та визначення нових шляхів та перспектив їх розв'язання.

Особливу увагу акцентуємо на ролі рефлексії для досягнення успіху педагога в соціальних відносинах. При цьому підкреслюємо значущість рефлексивних умінь вихователів-інноваторів, оскільки саме соціальні орієнтири (оцінка і ставлення оточуючих до діяльності) стають зовнішніми чинниками рефлексії та спонукають педагогів до корекції діяльності в межах інноваційних процесів, у результаті чого збільшується ймовірність досягнення успіху [3, с. 246].

Неабиякого значення надаємо також внутрішнім рефлексивним чинникам (думкам, особистісним якостям, емоційним станам, актуальним і потенційним можливостям) – усвідомлення й аналіз яких також сприяє корекції діяльності.

Маємо переконання, що чим активніше рефлексивна позиція майбутнього вихователя в інноваційній діяльності, тим вище рівень його особистісно-професійного саморозвитку. Це – друга закономірність процесу професійного саморозвитку майбутнього вихователя, в основі якого лежить принцип рефлексивно-діяльнісного аналізу інноваційної діяльності та професійного саморозвитку.

Аналіз психолого-педагогічної літератури і досвід існуючої практики розкривають важливе значення ціннісних орієнтацій для професійного саморозвитку педагога. Виходячи з цього, ми вважаємо: чим вище рівень ціннісного ставлення майбутнього вихователя до інноваційної діяльності, тим інтенсивніше процес його духовно-морального зростання. В основі даної закономірності закладено принцип опертя на ціннісні орієнтації майбутнього вихователя в інноваційному освітньому просторі.

Цінності особистості, здатної до інновації, визначають її дії, поведінку і результати діяльності. Як зазначає у своєму дослідженні Л. Козак, у процесі інноваційної діяльності людина розкриває власні сутнісні сили, підтримує взаємні ціннісні відносини з іншими та із самою інновацією і виступає водночас як діяльний суб'єкт і об'єкт оцінки [4]. Формуючи власне бачення ціннісно-мотиваційної готовності до інноваційної діяльності педагога, науковець посилається на фундаментальні праці в галузі психології (А. Маркова, Е. Зеєр) і доходить висновку, що зазначене утворення проявляється у трьох взаємопов'язаних площинах: *соціально орієнтованій суб'єктній позиції* (усвідомлення важливості та соціальної значущості інноваційної професійної діяльності викладача); *особистісній інноваційній позиції* (стійкий пізнавальний інтерес до педагогічних інновацій, прагнення творчо ними оволодівати); *професійно орієнтованій суб'єктній позиції* (розуміння важливості знань і умінь для здійснення інноваційної професійної діяльності з метою вдосконалення освітнього процесу, розвитку інноваційних якостей студента; потреба в саморозвитку, прагненні до успіху в професійній діяльності) [4, с. 242].

Загальнонаукові підходи до формування ціннісного ставлення до професії в цілому й конкретних її аспектів зокрема представлені з позиції психофізіології (В. Швирков), філософії, психології (М. Рокич). Науковці стверджують, що формування цінностей особистості пов'язане з активністю її розумової діяльності, оскільки саме мозкові процеси визначають у кінцевому результаті пізнавальні здібності людини і детермінацію (зокрема ціннісну) її

поведінки [7; 9]. Необхідним стає не просто відображення знань, а й створення чогось корисного для соціуму, що має сенсожиттєвий потенціал. Відтак складність суті цінностей пов'язана з їх розмежуванням на ті, які визначають сенс життя людини (актуалізують те, що є важливим для неї особисто), та ті, котрі дають змогу орієнтуватись у бажаності або небажаності способу поведінки відповідно до цінностей першої групи.

У концепції М. Рокича така класифікація цінностей за групами узагальнюється як клас термінальних цінностей (переконання в тому, що якась кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути (цінності-цілі)) та клас інструментальних цінностей (переконання в тому, що якийсь образ дій або властивість особистості домінують у будь-якій ситуації (цінності-засоби) [9]. Уважаємо, що для набуття майбутніми вихователями ЗДО термінальних та інструментальних цінностей, пов'язаних із розумінням необхідності формування життєвих базових компетенцій у дітей, потрібно застосовувати особистісно-орієнтований підхід у вихованні, який має найбільшу ефективність у контексті впровадження інновацій розвитку та навчання дитини.

У нашому дослідженні сформованість у майбутніх вихователів цінностей творчого підходу до професійної діяльності з акцентом на урахування особливостей розвитку дитини, що виявляється в інноваційній спрямованості, та мотиваційної готовності до застосування інновацій у професійній діяльності суттєво впливатиме на ефективність підготовки студентів до інноваційної діяльності. При цьому мотиваційна готовність, сприйнятливості до педагогічних нововведень має стати важливою якістю вихователя, оскільки лише адекватна цілям інноваційної діяльності мотивація забезпечує ефективну роботу і саморозкриття особистості педагога.

На нашу думку, інноваційна діяльність становить особистісну своєрідність кожного педагога, визначає рівень особистісно-професійного саморозвитку, ступінь сприйнятливості до педагогічних інновацій, характер і особливості формування авторської концепції, рівень її реалізації.

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

*Збірник наукових праць
за результатами методологічного семінару
НАПН України 9 квітня 2020 р*

Художнє оформлення: Підгурський О.С.

За достовірність фактів, назв, дат, посилань на літературні джерела тощо
відповідальність несуть автори

Підписано до друку 17.03.2020 р.
Формат 60x84/16.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 24.5
Тираж 100 прим.

Видавець ФОП Мельник А.А.
м. Хмельницький вул. Чорновола 37,
тел (0382) 74-32-22

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення та
радіомовлення України про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК №1942 від 15.09.2008